

Чугунов І.Я.,

доктор економічних наук, професор,
виконуючий обов'язки президента
ДННУ "Академія фінансового управління"
Міністерства фінансів України,

Запатріна І.В.,

кандидат економічних наук,
заступник міністра Міністерства з питань
житлово-комунального господарства України

РОЗВИТОК ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ ПЛАНУВАННЯ БЮДЖЕТУ

Розкрито напрями вдосконалення механізму посилення впливу держави на економічне зростання шляхом переходу від управління видатками до відповідних результатів, розвитку програмно-цільового методу планування бюджету, підвищення ефективності бюджетних видатків з огляду на досягнення певних пріоритетних для країни результатів. Визначено заходи щодо вдосконалення процесу планування, виконання бюджету, моніторингу реалізації бюджетних програм, організації звітності й контролю в контексті підвищення ефективності бюджетної політики.

The authors reveal directions to improve the mechanism of intensifying the state's influence on economic growth through changeover from expenditure management to relevant results; development of program-target method for planning budget; raising the efficiency of budget expenditures in view of the achievement of certain priority results for the country. Also outlined are some measures aimed at perfecting the planning process, execution of the budget, monitoring of budget program realization, organization of accounting and control in the context of increasing the efficiency of budget policy.

Важливою функцією держави є стимулювання економічного зростання. Ефективність застосування моделі бюджетного регулювання з огляду на необхідність забезпечення економічного зростання залежить від низки факторів, зокрема стану економічного розвитку країни, який характеризується обсягом валового внутрішнього продукту на одну особу населення, станом розвитку інфраструктури, ступенем забезпечення матеріальними, людськими ресурсами тощо.

Дієвість бюджетного регулювання визначається рівнем інституційного розвитку середовища, розвиненістю системи державного управління, тенденціями розвитку суспільства, функціонуванням певних технологічних укладів.

Аналіз розробки й реалізації стратегій економічного зростання в різних країнах світу свідчить про те, що визначальними при виборі моделі бюджетного регулювання економіки є динаміка соціально-економічного стану країни, національна стратегія щодо розвитку суспільства. Економічна стратегія будь-якої держави, й особливо тих, що не досягли економічної стабільності та зазнають впливу низки непрогнозованих факторів, має весь час корегуватися з огляду на те, які теоретичні засади відповідають періоду її застосування.

Значної уваги потребують питання інституціалізації інноваційної моделі розвитку, що ставить на порядок денний проведення структурних реформ у економіці та

адміністративної реформи, спрямованої на створення ефективної, сучасної системи державного управління. Нинішній етап розвитку України вирізняється відновленням уваги з боку держави до побудови моделі сталого економічного розвитку, що має довгостроковий характер, необхідністю запровадження економічної й фінансової політики, що сприятиме прискореному зростанню економіки.

Дієздатність фінансової політики великою мірою визначається ступенем координації її складових: бюджетна, податкова, монетарна політики мають бути взаємоузгодженими та спрямовуватися на стабілізацію цін, досягнення високого рівня зайнятості населення, позитивного зовнішньоекономічного балансу, сталого економічного зростання.

Основними завданнями на сучасному етапі розвитку країни мають стати розробка довгострокової стратегії соціально-економічної політики, здійснення структурної перебудови економіки, приведення її у відповідність до сучасних вимог глобалізованого середовища, створення ефективної моделі державного управління як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Важливу роль у забезпеченні реалізації цих завдань відіграватиме фінансова, зокрема бюджетно-податкова, політика.

Загальними засадами вдосконалення фінансово-бюджетного регулювання на середньо- й довгострокову перспективу є такі:

- трансформація бюджетних ресурсів у чинник соціально орієнтованого економічного зростання, перетворення бюджетного механізму на ефективний інструмент соціально-економічної стратегії;
- узгодження бюджетно-податкової політики із завданнями інвестиційної стратегії; зниження податкового навантаження, запровадження податкових стимулів інноваційної діяльності та нагромадження капіталу;
- вдосконалення системи державних фінансів із урахуванням необхідності зміцнення фінансів передусім суб'єктів підприємницької діяльності, домашніх господарств.

Це дасть змогу надати бюджетній політиці послідовності й системності, підвищити її результативність з огляду на виконання завдань, визначених у стратегії соціально-економічного розвитку держави.

Бюджетна політика є вагомим елементом фінансової політики та одним із основних інструментів реалізації економічної політики держави, вона значною мірою уособлює місце й роль держави в регулюванні економічних процесів та забезпеченні макроекономічного зростання. Тому успішність реалізації управлінських функцій держави залежить, насамперед, від оптимальності й ефективності бюджетного процесу.

Формування бюджетної політики України відбувається в умовах складного характеру соціально-економічної політики, яка виходить, з одного боку, з бажання підвищити конкурентоспроможність країни, стати рівноправним учасником світових економічних і фінансових відносин, а з другого — з необхідності підвищення досить низького рівня соціального забезпечення населення й державних суспільних послуг, які можуть створювати соціальне напруження в суспільстві.

Перше завдання вимагає реалізації стратегії прискореного економічного зростання на якісно новому технологічному рівні, друге — збільшення обсягу видатків бюджету на соціальні потреби, а отже й поліпшення наукового обґрунтування бюджетно-податкової політики.

Видатки, які беруть участь у формуванні фондів споживання та нагромадження, є важливим інструментом впливу бюджету на економічні й соціальні процеси в державі. Тому соціально-економічний розвиток країни великою мірою залежить від бюджетної політики у сфері державних видатків, особливо на перехідному етапі економічних реформ, коли фінансові ресурси держави обмежені. Обсяг видатків бюджету істотно впливає на розмір сукупного попиту, який складається зі споживчого, інвестиційного попиту й попиту держави.

Бюджетні видатки спрямовуються на підтримку соціально незахищених верств населення, а також можуть активно впливати на економічне зростання завдяки, передусім, пріоритетному фінансуванню наукових досліджень, розвитку пріоритетних галузей економіки, вирівнюванню регіональних диспропорцій. Держава застосовує різні форми впливу на економіку, а саме: надання субсидій організаціям і населенню, здійснення державних інвестицій, бюджетне фінансування галузей, що визначають науково-технічний прогрес, досягаючи відповідних змін економічних пропорцій. Бюджетні видатки широко використовуються для міжгалузевого й територіального перерозподілу фінансових ресурсів із метою раціонального розміщення виробничих сил, сприяння економічному зростанню в регіонах і державі в цілому. Отже, бюджетні видатки позитивно впливають на темпи зростання економіки, при цьому має значення не тільки їх обсяг, а й оптимальна структура, яка визначає напрями використання бюджетних ресурсів.

Останнім часом ступінь соціалізації бюджетної політики й можливостей забезпечення економічного зростання в умовах виконання державою соціальних зобов'язань є предметом наукових дискусій не лише в Україні, а й у багатьох країнах СНД, зокрема в Російській Федерації.

Визначення рівня соціальних видатків — надзвичайно важливе завдання для будь-якого суспільства. Розвинуті країни світу мають високі стандарти соціального забезпечення й відповідний рівень видатків на соціальні потреби. Україна також розуміє необхідність збільшення видатків соціального характеру, що, безумовно, актуально з огляду на рівень та якість життя населення. Водночас слід враховувати можливості бюджету щодо здійснення таких заходів на середньо- й довгострокову перспективу.

Незважаючи на різні позиції щодо рівня видатків соціального спрямування, не викликає сумнівів те, що:

— високий рівень соціального забезпечення населення не можливий у бідній країні, тому єдиною передумовою його підвищення є реалізація стратегії прискореного економічного зростання;

— спрямованість державної політики на реалізацію стратегії прискореного економічного зростання не виключає збереження наявного рівня соціальної

підтримки й навіть її збільшення за умов оптимізації структури соціальних видатків щодо забезпечення їх пріоритетного спрямування на розвиток людини.

Метою запровадження програмно-цільового методу є встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання на основі визначених цілей і результативних показників. Програмно-цільовий підхід у бюджетному процесі передбачає формування й виконання бюджету в розрізі бюджетних програм головних розпорядників бюджетних коштів, що включає визначення загальної мети кожної бюджетної програми на довго- й середньостроковий періоди; цілей і завдань програми на короткостроковий період; видів і напрямів діяльності, яка забезпечує реалізацію програми. Такий підхід має ґрунтуватися на ретельному аналізі необхідних і можливих бюджетних ресурсів для фінансування програми у плановому й наступних роках та отримання від реалізації бюджетної програми очікуваного результату.

Зазначене передбачає розробку кількісних і якісних показників результативності — критеріїв оцінки й аналізу бюджетних програм щодо обсягів затрат, досягнення необхідних результатів, рівня ефективності та якості, які характеризують виконання програми та допомагають оцінити використання бюджетних коштів.

Запровадження показників ефективності в бюджетне планування потребує вдосконалення не тільки механізмів фінансування, а й управління державним сектором економіки в цілому. З огляду на це, доцільним є вдосконалення механізму посилення впливу держави на економічний розвиток шляхом переходу від управління видатками до управління відповідними результатами як складової програмно-цільового методу планування бюджету.

В Україні існує низка проблем, які ускладнюють досягнення рівня економічного й соціального розвитку, притаманного країнам — членам Європейського Союзу та іншим високорозвинутим країнам світу, без цілеспрямованого втручання держави. До найважливіших питань, що потребують розв'язання, належать такі:

- досить висока енергоємність ВВП в умовах великої частки імпорту енергетичних ресурсів, який здійснюється, головним чином, з одного джерела;
- неефективна структура економіки з переважанням виробництв третього технологічного укладу, низька частка наукомістких сучасних виробництв;
- висока зношеність основних фондів, у тому числі житлово-комунальної інфраструктури (тепломережі, водопроводи, дороги, залізничні колії тощо);
- система цін і тарифів на основні для держави товари й послуги, зокрема продукцію АПК, енергетичні ресурси, житлово-комунальні і транспортні послуги;
- стан навколишнього середовища, наявність проблем із утилізацією побутового і промислового сміття;
- система оплати праці та недосконалість системи пенсійного забезпечення.

Усі ці проблеми разом і кожну з них окремо неможливо розв'язати тільки з допомогою ринкового механізму, без активної участі держави в частині вдосконалення податкової політики для забезпечення її стимулюючого впливу на економічне

зростання, бюджетної підтримки розвитку певних видів діяльності та проведення відповідних структурних реформ.

В умовах обмеженості фінансових ресурсів, які держава здатна спрямувати на економічне зростання, особливої актуальності набувають питання вдосконалення програмно-цільового методу (ПЦМ) щодо посилення важелів бюджетної політики як інструмента підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Розв'язання цих проблем передбачається розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.09.2006 року № 486-р “Про організацію проведення наукових досліджень з питань, пов'язаних із забезпеченням реалізації державної фінансової політики та удосконалення бюджетного процесу в 2007—2010 роках”, відповідно до якого створено робочу групу з питань удосконалення ПЦМ. У межах діяльності цієї групи проведено низку досліджень стосовно вдосконалення показників результативності бюджетних програм, визначено напрями розвитку ПЦМ. Водночас очікують вирішення ряд питань, які потребують наукових досліджень, зокрема оптимізація системи управління бюджетними видатками, визначення їх структури та контроль ефективного використання бюджетних коштів. Зважаючи на це, доцільно розробити систему заходів з удосконалення бюджетного процесу, що надасть можливість поліпшити управління результатами, на досягнення яких спрямована бюджетна політика, посилити якісний рівень контролю ефективності державних видатків.

Проблема ефективності управління фінансовою системою в цілому й видатками розвитку зокрема — одна з найскладніших як у теоретичному, так і у практичному розумінні. За радянських часів поняття ефективності державних фінансів фактично зводилося до доцільності здійснення тих чи інших видатків із політичної або соціальної точки зору. Унаслідок застосування подібних підходів до оцінки ефективності бюджетних програм дотепер заходи, спрямовані на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, здебільшого мають контролюючий, а не запобіжний характер, що викликає адміністративні труднощі та є витратним для суспільства з огляду на необхідність залучення широкого кола “контролерів”.

За спостереженнями російського науковця С. Лушина, “одна із проблем визначення ефективності державних видатків полягає в тому, що принципове рішення про здійснення цих видатків приймають певні люди й установи, а фактично витрачають ці гроші інші”. І далі: “Бюджетні кошти для всіх їх кінцевих отримувачів — гроші “не свої”, вони державні, тобто в цій конкретній ситуації “чужі”, тому той, хто їх витрачає, може й не намагатися найефективніше їх використовувати. Для нього важливіше просто витратити їх відповідно до існуючих правил, ніж домагатися їх найефективнішого використання”¹. Наведена ознака бюджетного фінансування ускладнює організацію ефективного використання бюджетних коштів. З одного боку, Міністерству фінансів як головній установі з питань формування й

¹ Государственные и муниципальные финансы / Под ред. проф. С.И. Лушина, проф. В.А. Слепова. — М.: Экономистъ, 2006. — 763 с.

виконання бюджету досить складно проаналізувати ефективність витрачання бюджетних коштів у всіх сферах економічної діяльності, до яких вони спрямовуються, з другого — розпорядники бюджетних коштів, які складають проекти бюджетних програм, зацікавлені отримати якнайбільші кошти для їх реалізації й не мають відповідних стимулів щодо їх ефективного використання, тому доцільно визначити чіткі, зрозумілі процедури аналізу бюджетних програм на етапі їх формування, оцінки їх відповідності загальнодержавним пріоритетам.

Для ефективного використання бюджетних коштів дуже важливо проводити оцінку й порівняння окремих видатків за їх вагомістю для суспільства, здійснити перехід до трирічного формування бюджету, як це робиться, зокрема, в Російській Федерації та низці інших країн. А формування показників результативності витрачання бюджетних коштів має здійснюватися з урахуванням особливостей бюджетних програм.

Також доцільно вдосконалити механізм підготовки й затвердження порядків використання коштів бюджетних програм і субвенцій на виконання інвестиційних проектів, встановити чіткі критерії вибору відповідних об'єктів, яким надаватиметься бюджетне фінансування, здійснювати розподіл коштів у розрізі адміністративно-територіальних одиниць із урахуванням ступеня ефективності використання бюджетних коштів у попередні роки, відповідних показників соціально-економічного розвитку.

З огляду на загальнодержавні інтереси головною умовою забезпечення ефективності бюджетних видатків є визначення пріоритетів витрачання бюджетних коштів та встановлення “вагових” коефіцієнтів щодо їх виділення на реалізацію суспільних пріоритетів. Ефективність державних видатків має оцінюватися з позицій не лише економічного зростання, а й їх соціальної та екологічної ефективності, розвитку суспільства в цілому.

Підвищенню ефективності використання бюджетних коштів сприяє також оптимізація видатків на державне управління. Причому обсяг таких видатків має відповідати якості надання суспільству державних послуг.

Потребує визначення й частка бюджетних коштів, яку держава планує витратити на розвиток. Встановлення цієї частки залежить як від позиції держави щодо ступеня втручання в економічні процеси, так і від наявних інструментів, які мають забезпечити контроль ефективності використання бюджетних коштів.

Важливою умовою проведення ефективної бюджетної політики є спрямування коштів на розв'язання пріоритетних для країни завдань, таких як розвиток людського капіталу, сприяння розробці й використанню інноваційних технологій. Треба зазначити, що в розвинутих країнах держава бере на себе значну частину витрат на відтворення людського капіталу, знань та інформації, стимулюючи попит на наукові знання й інновації та розширюючи їх пропозицію через фінансування програм технологічного передбачення, інноваційного розвитку, сприяння венчурним фондам та інноваційно активним підприємствам. Обсяг та якість людського капіталу — один із важливих факторів забезпечення економічного зростання в

Україні. І хоча попит на цей капітал залишається на недостатньому рівні, держава спроможна використовувати його можливості відповідним чином, що сприятиме поступовому підвищенню якості людського капіталу, збільшенню кількості висококваліфікованих кадрів, можливостей країни щодо забезпечення економічного зростання. Таке ставлення до людського капіталу приведе до розширення наукомістких та інноваційних секторів економіки.

Велике значення для стимулювання економічного розвитку має участь держави в забезпеченні наукових розробок, створенні інфраструктури, яка сприяла би поширенню нових знань і технологій, тому доцільно посилити увагу до охорони інтелектуальної власності, запровадження й субсидування витрат національних розробників з оформлення та захисту їхніх прав.

Ресурсозбереження й енергоефективність — обов'язкові елементи сучасної конкурентоспроможної економіки: важко бути впливовим учасником світового економічного ринку, якщо витрати ресурсів та енергії при виробництві товарів і послуг надто високі. Для поліпшення цих показників в Україні з метою підвищення конкурентоспроможності наших підприємств у основних сферах економічної діяльності потрібно вжити належних заходів.

У контексті підвищення ефективності бюджетної політики потребують удосконалення й основні етапи бюджетного процесу. Важливе значення для забезпечення дієвого контролю ефективності використання бюджетних коштів має застосування при формуванні бюджетних програм відповідних принципів. Зокрема, бюджетні програми повинні мати чітку структурну побудову, а їх завдання й напрями мають бути досить деталізованими, що допоможе забезпечити гнучке управління програмами, контрольованість їх реалізації, прозорість витрачання бюджетних коштів; обсяг кожної програми повинен бути оптимальним для ефективного управління її реалізацією. Крім того, ефективному використанню бюджетних коштів сприятиме встановлення чіткого взаємозв'язку між їх витрачанням і очікуваними результатами у програмах, що дає змогу приймати обґрунтовані бюджетні рішення в умовах обмеженості бюджетних ресурсів; урахування всіх напрямів здійснених витрат (як капітальних, так і поточних) у вигляді співвідношення бюджетних затрат і отриманих результатів при оцінці ефективності програми; встановлення чіткої управлінської підзвітності у ході реалізації програм.

Видатки бюджету на розвиток у довгостроковій перспективі мають відповідати стратегії соціально-економічного розвитку країни та забезпечувати її реалізацію. Прогноз обсягу коштів, які планується спрямовувати на реалізацію перспективних завдань економічного розвитку, повинен стати орієнтиром для вдосконалення податкової політики.

Доцільним є визначення пріоритетних напрямів використання бюджетних коштів, встановлення відповідних вагових показників, запровадження механізму відбору бюджетних програм, порядку використання коштів для фінансування таких програм, у тому числі тих, що фінансуються за рахунок субвенцій на виконання інвестиційних проектів.

Особлива увага при формуванні бюджетів за програмно-цільовим методом має приділятися оцінці бюджетних програм. Так, у США використовуються спеціальні Інструкції щодо визначення рейтингу відповідних програм.

Важливим елементом програмно-цільового методу є *паспорт бюджетної програми* — документ, що визначає суму коштів, потрібних для виконання бюджетної програми, законодавчі підстави її реалізації, мету, завдання, напрями діяльності, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики, на підставі яких здійснюється контроль цільового й ефективного використання бюджетних коштів та аналіз виконання бюджетної програми.

Паспорти бюджетних програм складаються головними розпорядниками коштів Державного бюджету України з 2004 року. Їх формування за кожною бюджетною програмою починається на етапі складання проекту Державного бюджету, потім за результатами виконання головний розпорядник готує інформацію про виконання паспортів бюджетних програм, яка разом зі статистичною, бухгалтерською та іншою звітністю за відповідний бюджетний період є підставою для визначення фактичних результативних показників та аналізу ефективності виконання кожної бюджетної програми, що підлягають врахуванню при прийнятті рішення про її фінансування в наступних бюджетних періодах.

Відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 29.12.2002 № 1098 “Про паспорти бюджетних програм”, головні розпорядники бюджетних коштів за результатами бюджетного року подають інформацію про реалізацію бюджетних програм за визначеною формою. ГоловКРУ здійснює контроль цільового використання бюджетних коштів та проводить аудит ефективності виконання програм відповідно до їх паспортів. Зазначена інформація є основою для визначення ефективності кожної бюджетної програми й вироблення рішення щодо включення певного обсягу бюджетних призначень за цією програмою до проекту Державного бюджету на наступні бюджетні періоди.

Таким чином, контроль і аналіз процесу реалізації бюджетних програм слід здійснювати постійно, обов’язковою складовою виконання таких програм має стати моніторинг відповідних показників результативності їх виконання, який надасть можливість своєчасно виявити наявні чи ймовірні проблеми в ході реалізації бюджетної програми та вжити належних заходів. Крім того, моніторинг виконання програми є дієвим засобом забезпечення прозорості використання бюджетних коштів і посилення підзвітності виконавців програми перед головним розпорядником бюджетних коштів і громадськістю.

Залежно від результатів аналізу ефективності діяльності певного розпорядника бюджетних коштів на етапі планування може бути прийнято рішення щодо перерозподілу бюджетних коштів від інших розпорядників на його користь у разі його ефективної діяльності або перерозподілу частки його ресурсів на користь інших розпорядників у разі його неефективної чи недостатньо ефективної діяльності. Причому обсяг бюджетних коштів, що підлягають перерозподілу на користь інших розпорядників, визначається з урахуванням обсягу й кількості програм із низьким чи недостатнім рівнем результативності.

Треба наголосити, що при плануванні бюджетних програм та обсягу видатків у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів важливим фактором є рівень пріоритетності й важливості галузі, до якої вони спрямовуються; інколи економічний ефект від реалізації деяких бюджетних програм може бути низьким або мати місце в довгостроковій перспективі, проте відмовлятися від їх виконання недоцільно (це стосується галузі громадського транспорту, соціальної підтримки населення тощо).

Слід зауважити, що не всі країни, впроваджуючи ПЦМ у практику бюджетування, застосовують системи моніторингу: в багатьох випадках його запровадження обмежується лише формуванням бюджету у вигляді програм. Деякі країни здійснюють моніторинг у досить обмеженому вигляді, проте розвинуті країни у процесі вдосконалення програмно-цільового методу планування бюджету приділяють моніторингу результативності бюджетних видатків значну увагу, застосовуючи його на всіх рівнях влади. Система моніторингу досить активно використовується й постійно вдосконалюється в таких країнах, як США, Канада, Австралія, Великобританія, Швеція, Фінляндія, Нідерланди, Нова Зеландія.

Так, у США програмно-цільовий метод планування бюджету ініційовано в 1949 році, запроваджено в 1965-му, а в 1993-му ухвалено федеральний закон “Про результати й результативність”, відповідно до якого федеральним відомствам відводилося 5 років на створення системи моніторингу й оцінки бюджетних витрат для визначення співвідношення бюджетних витрат і отриманих відповідних результатів, суспільних послуг. Ефективність і результативність у сфері управління державними фінансами США досягаються завдяки:

- систематичному звітуванню відповідальних установ стосовно виконання бюджетних програм;
- удосконаленню методології визначення ефективності й результативності бюджетних програм;
- проведенню моніторингу результативності бюджетних програм.

Великобританія розпочала запровадження ПЦМ бюджетування в 1988 році шляхом прийняття Угоди про бюджетні послуги (PSA) та Угоди про якість послуг (SDA), за якими було встановлено мету й завдання для кожного міністерства, цільові значення показників якості, обсягу бюджетних послуг і очікуваного результату. PSA і SDA входять до проекту бюджету та подаються разом із ним на розгляд парламенту. На сьогодні законодавством Великобританії закріплено такі принципи застосування ПЦМ у бюджетному процесі:

- визначення цілей бюджетної політики відповідно до основних пріоритетів державної політики;
- розробка бюджетної стратегії та визначення обсягу видатків щодо забезпечення державних функцій і видатків;
- визначення для кожного міністерства цілей і завдань, а також цільових показників обсягу, якості й ефективності надання бюджетних послуг.

Треба сказати, що впровадження ПЦМ у бюджетну систему Великобританії було досить успішним, оскільки здійснювалося в межах реформування системи

державного управління та за постійної підтримки уряду. Його застосування сприяло забезпеченню державних пріоритетів при формуванні бюджетної політики, посиленню бюджетної дисципліни й ефективності бюджетних видатків.

Запровадження ПЦМ у Новій Зеландії було закріплено в Законі про державні фінанси 1989 року та здійснювалося в межах реформи з уведення в діяльність держави ринкових інструментів і стимулів. У системі державних фінансів країни широко застосовуються контракти на виконання державних замовлень: контракти з державними службовцями, де фіксуються цільові показники очолюваних ними структур; договори між державою й міністерствами на виконання послуг із реалізації державних функцій; договори між міністерствами та іншими державними організаціями тощо. У 1994 році тут було ухвалено Закон про фінансову відповідальність, який започаткував практику середньострокового бюджетування, спрямовану на безпосередні результати, що краще вимірюються й контролюються. Бюджетний процес у Новій Зеландії передбачає розробку програмної заяви щодо бюджетної політики, звіту про бюджетну політику та довгострокового фінансового й економічного прогнозу.

У Канаді з метою розвитку застосування ПЦМ із 2000 року запроваджено нову концепцію управління державними витратами, затверджену документом “Результати для канадців: концепція управління уряду Канади”.

В Австралії реформування суспільного управління у сфері фінансів стартувало на початку 1980-х років. Система показників ефективності складається із сукупності певних індикаторів, що містяться у відповідних щоквартальних звітах.

Із кінця 1990-х років ПЦМ застосовується в бюджетній сфері багатьма постсоціалістичними країнами Східної Європи та СНД. Практичне впровадження цього методу в Російській Федерації розпочалося у 2004 році, після прийняття постанови уряду “Про заходи щодо підвищення результативності бюджетних видатків”, якою було схвалено Концепцію реформування бюджетного процесу в Російській Федерації у 2004—2006 роках. На виконання цієї концепції урядом РФ у 2006 році було підготовлено проект федерального закону “Про внесення змін до Бюджетного кодексу Російської Федерації в частині регулювання бюджетного процесу та визнання такими, що втратили чинність, окремих законодавчих актів Російської Федерації” та розпочато його громадське обговорення. Запропонована законопроектом система поправок передбачає принципово нову організацію бюджетного процесу на всіх рівнях бюджетної системи РФ, упровадження сучасних принципів і методів фінансового менеджменту, підвищення самостійності й відповідальності органів влади всіх рівнів, ефективності і прозорості управління суспільними фінансами.

Законопроект містить такі основні положення:

- запровадження схеми правового регулювання бюджетного процесу;
- перехід до середньострокового фінансового планування на всіх рівнях бюджетної системи;
- чітка узгодженість бюджетних асигнувань на здійснення державних/муніципальних послуг;

- упорядкування всіх аспектів бюджетного процесу: складання, розгляду, затвердження бюджетів, їх виконання, звітності тощо;
- планування видатків на реалізацію довгострокових цільових програм та здійснення бюджетного інвестування з відображенням кожної програми у складі відомчої структури видатків бюджету;
- системний опис складу й повноважень учасників бюджетного процесу;
- посилення стимулів для органів державної влади й місцевого самоврядування в ефективному та відповідальному управлінні регіональними й муніципальними фінансами;
- затвердження основних принципів і позицій бюджетної класифікації.

Активна діяльність з реформування бюджетної системи в межах реструктуризації державного управління здійснюється в Казахстані, зокрема з 2001 року триває бюджетна реформа, якою передбачено ранжирування державних програм відповідно до затверджених пріоритетів соціально-економічного розвитку країни.

Подальший розвиток ПЦМ із огляду на необхідність посилення впливу бюджетної політики на економічне зростання та приведення системи бюджетної підтримки в Україні у відповідність до принципів, що застосовуються у країнах — членах ЄС і СОТ, має здійснюватися в таких напрямках:

- проведення класифікації бюджетних програм залежно від їх спрямованості:
- програми, спрямовані переважно на підтримку поточної діяльності розпорядників бюджетних коштів,
- програми, спрямовані здебільшого на реалізацію соціальних завдань,
- програми, спрямовані переважно на економічний розвиток;
- розробка відповідної системи результативних показників, які можуть бути кількісно виміряні та відображають особливості певної бюджетної програми;
- визначення порядку й особливостей використання бюджетних коштів щодо реалізації бюджетних програм;
- удосконалення методології середньострокового планування бюджету відповідно до соціально-економічної стратегії розвитку країни;
- вивчення можливостей і шляхів застосування ПЦМ для планування місцевих бюджетів шляхом реалізації пілотних проектів із метою вдосконалення на цій основі відповідної методології та поступового впровадження позитивних результатів у бюджетний процес;
- удосконалення підходів, що використовуються для планування й виконання бюджетних видатків, що мають перспективний характер, зокрема:
- вдосконалення механізму бюджетного розвитку, який є основою бюджетного механізму економічного зростання як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні;
- удосконалення термінології, що використовується в межах бюджетного регулювання умов економічного зростання, шляхом переходу до формування видатків і витрат розвитку на базі бюджетних програм із урахуванням їх відповідності пріоритетам стратегічного розвитку держави;

— приведення принципів і процедур надання бюджетної підтримки у відповідність до законодавства ЄС і норм СОТ, у тому числі шляхом розподілу їх за відповідними напрямками.

Ефективність виконання бюджетних програм, а отже використання бюджетних коштів, значною мірою залежить від налагодження дієвого державного контролю на всіх етапах бюджетного процесу, що має забезпечувати:

- належне виконання бюджетних програм згідно з паспортом програми;
- цільове використання бюджетних коштів відповідно до затвердженого кошторису;
- своєчасне виявлення порушень використання бюджетних коштів, розробку пропозицій і заходів щодо усунення й недопущення зазначеного в наступних періодах;
- правильність і достовірність ведення бухгалтерського обліку й фінансової звітності;
- інформування відповідних органів влади, громадськості про законність і ефективність використання бюджетних коштів.

Політику державних видатків можна вважати ефективною за умови збільшення співвідношення сукупного показника результативності бюджетних програм та загального обсягу бюджетних видатків.

Державний фінансовий контроль використання бюджетних коштів слід розглядати, передусім, як оцінку впливу витрачених коштів на реалізацію пріоритетів розвитку національної економіки. Здійснення такого контролю вимагає вдосконалення методологічних підходів, проведення подальших наукових досліджень з точки зору ефективності використання бюджетних коштів як складової системи бюджетного планування й соціально-економічного розвитку суспільства.